

quod dixistis, *Aut hic, aut nusquam*. Hoc enim et nos volumus, ut hic, hic; sed in unitate, in pace: hic, hic; sed in charitatis societate. Tunc bene hic. Nam melius nusquam quam hic. Sed præstet Dominus, ut hic potius quam nusquam. Si non hic, absit ut non alibi, absit: hic, aut alibi. Audistis, audivit. Quid in ejus animo Deus egerit, ipse novit. Nos enim aurem forinsecus percutimus; ille novit intus loqui, ille intus prædicat pacem, nec cessat prædicare si audiatur.

Aderit misericordia ejus, adjuvantibus orationibus vestris, ut sit fructuosus labor noster. Tamen si hodie communicare noluerit, quamvis fatigari non debeamus, sed instare quantum possumus; debeamus; nec sic tamen fatigari debemus. Differri possumus, auferre instantiam nostram nec possumus, nec debemus. Aderit ille qui huc illum ad nos perduxit, ut nos faciat cum illo in unitate vobiscum et in sua pace gaudere.

Subjungendus hoc loco erit, si aliquando reperiatur, *Ad Emeritum episcopum Donatistarum, post Collationem, liber unus*; cujus libri meminit Augustinus in lib. 2 *Retract.*, cap. 46.

AD GESTA CUM EMERITO,

Vide lib. 2, cap. 51, Retractationum, tom. 1, col. 650, a verbis, Aliquanto post collationem, usque ad verbum, Consulibus. M.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE GESTIS CUM EMERITO

CÆSARENSI DONATISTARUM EPISCOPO

LIBER UNUS.

1. Gloriosissimis imperatoribus, Honorio duodecimo, et Theodosio octavum consulibus (a), duodecimo calendas octobris, Cæsareæ in ecclesia Majori, cum Deuterius episcopus metropolitanus Cæsarensis, una cum Alypio Thagastensi, Augustino Hipponensi, Possidio Calamensi, Rustico Cartenitano, Palladio Tigabitano, et cæteris episcopis, in exedram processissent, præsentibus presbyteris et diaconibus, et universo clero, ac frequentissima plebe, adesset etiam Emeritus partis Donati episcopus; Augustinus episcopus Ecclesiæ catholicæ dixit: Fratres charissimi, qui ab initio Catholici fuistis, et quicumque ad Catholicam ex Donatistarum errore venistis, et pacem hujus sanctæ Ecclesiæ catholicæ cognovistis, et veraci corde tenuistis, et qui adhuc forte de catholicæ unitatis veritate dubitatis, audite nos sollicitos pura dilectione pro vobis. Quando venit ad hanc civitatem die nudiustertiana frater noster Emeritus Donatistarum adhuc episcopus, perlatum est ad nos subito eum esse præsentem. Et quoniam charitate, quam Deus videt, desiderabamus ejus præsentiam; ad eum videndum continuo convolvimus: invenimus eum stantem in platea. Facta invicem salutatione, admonimus, quod durum esset ac turpe eum in platea remanere, ut ad ecclesiam nobiscum veniret. At ille nobis sine ulla recusatione consensit: ubi nos putavimus eum ita communionem catholicam non recusaturum; quemadmodum vel spontaneum obtulit adven-

tum, vel ad ecclesiam venire minime dubitavit. Illo autem in perversitate hæretica, quamvis intra ecclesiam catholicam, diutius remorante, allocutus sum dilectionem vestram, sicut meminisse dignamini. Multa dixi quæ audistis, et quæ sine dubio quantum potestis etiam meministis: multa de pace, multa de charitate, multa de sanctæ Ecclesiæ catholicæ, quam Deus promisit et præstitit, unitate. In quo meo sermone et vos alloquebar et illum exhortabar; et quantum in me poterant viscera charitatis, omnes in periculo animæ suæ constitutos in illo meo sermone parturiebam, et parere Domino cupiebam. Hoc enim et beatus Paulus apostolus dixit quibusdam: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (Galat. iv, 19)*. Sed etiam post sermonem nostrum cum adhuc in illa sua perduraret pertinacia, nec sic desperandum putavimus: sed nec de quoquam, quamdiu vivit in hoc corpore, homine desperandum putamus. Neque enim sic dixi, nudiustertius me non desperasse, ut hodie audeam desperare.

2. Sed ad hunc articulum causa perducta est, ut quoniam venit, et quantum cognovimus, sponte venit, non sit huic Ecclesiæ infructuosus ejus adventus. Aut enim, quod magis optamus et cupimus, etiam de illius salute vobiscum in catholica pace gaudebimus: aut si, quod abominamur et detestamur, ipse in illa pertinacia perduraverit, debetis vos ejus præsentia melius nosse quid intersit inter catholicam pacem et hæreticam dissensionem. Partis enim Donati

(a) Christi anno 418.

episcopus est, sed Donatistis¹ hujus civitatis ordinatus: Quos Donatistas in nomine Christi in gremium catholicum jam magna ex parte suscepimus, ita ut pene omnes communioni catholice sociatos esse gaudeamus. Sed quoniam et qui jam communicaverunt, non quidem universi, sed quidam videntur de ipsa, ut paulo ante dixi, catholica veritate dubitare; quidam vero non saltem dubitant; sed adhuc corde positi in parte Donati, presentiam nobis exhibent corporalem, sive viri, sive feminae, carne intus, spiritu foris: bonum esse aestimamus episcopum ipsorum interrogare, ut si habet aliquid quod pro ipsa parte adhuc dicat, post factam apud Carthaginem omnibus notam Collationem; si habet aliquid quod adhuc dicat, dicat sine praedjudicio partis Donati, quod tamen prodesse existimet vobis, in quorum civitate pro vestra in Christo salute se existimat ordinatum: et nos respondebimus sine praedjudicio Catholice; quoniam modo nullus partes defensionis imposuit: quod tamen, sicut aestimamus et volumus, prodesse vobis possit presentibus contra presentem: ut si seductus est, non seducat; si autem nos seducebamus, ipso presente qui foris fortasse multa jactitat, arguamur, refellamur; convincamur, doceamur. Hoc propterea dixi, ne ideo loqui nolit, quia potest dicere, Nullas mihi modo pars mea partes defensionis imposuit. Non enim post ipsam Collationem non loquebatur, aut post illam Collationem non ad istam civitatem venit, aut de ista provincia aliquando discessit, aut credimus eum omnino post illam Collationem nulli homini verbum pro parte Donati fecisse. Novi quae vobis dicebantur; vos alloquor, qui ex ipsa parte venistis; novi quid dicebatur vobis, nos Cognitoris emisse sententiam. Novi dictum esse vobis, quod ille fuerit communionis nostrae, et propterea istos loqui omnia quae vellent, minime permisit; et eos potestate potius oppressit quam veritate²; quod loquebantur non accepit. Ista omnia jactata sunt post Collationem, sive ab ipso, sive ab hominibus communionis illius. Quid interest a quo vos perturbemini, quos volumus in catholica pace esse tranquillos? Si absens esset, dicerem de illo vobis: *Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille* (Galat. v, 10). Haec enim quae dixi, beati Pauli verba sunt adversus absentes, a quibus simplices turbabantur. Nunc autem praesens est: modo nobis dignetur dicere quare advenerit.

3. Frater Emerite, praesens es: Collationibus interfuisti³; si victus es, quare venisti? Si autem te victum esse non putas, loqueri unde tibi victor esse videaris? Tunc enim victus es, si veritate victus es. Si autem videris victus potestate, et vicisti veritate; non est hic potestas, qua victus videris: audiant

¹ Lov., sed a Donatistis; addita praepositione, a, quae in prima editione Am., non erat. Arbitramur legendum, et Donatistis.

² Apud Am., quam probitate. Forte legendum, quia pro veritate quod loquebantur non accepit; vel, quod quae loquebantur.

³ Eadem editio Am., Collationibus cum interfuisti. Forte legendum, Collationi nobiscum interfuisti.

cives tui (a), unde te victorem praesumis esse. At si nosti adversus te victricem fuisse veritatem, quid adhuc respicis unitatem? Emeritus episcopus partis Donati dixit: Gesta indicant, si victus sum, aut vici: si veritate victus sum, aut potestate oppressus sum. Augustinus episcopus Ecclesiae catholicae dixit: Quare ergo venisti? Emeritus episcopus partis Donati dixit: Ut hoc dicerem, quod requiris. Augustinus episcopus Ecclesiae catholicae dixit: Requiro quare veneris; hoc non quaererem, si non venisses. Emeritus episcopus partis Donati dixit notario qui excipiebat: Fac.

4. Cumque reticeret, Augustinus episcopus Ecclesiae catholicae dixit: Si ergo sub veritate tacuisti, non sine causa venisti, nisi quia istos decipere voluisti. Cumque diu reticeret, Augustinus episcopus Ecclesiae catholicae dixit: Videtis, fratres, diu tacentem; moneo ut optetis resipiscentem, obsecro ne sequamini pereuntem. Verumtamen quoniam gesta Collationis nostrae commemoravit, ubi apparere posse dixit, utrum veritate sit victus, an potestate oppressus: multa sunt quidem, ubi superfluis et moratoriis prosecutionibus gesta cumularunt, nihil aliud magnis viribus agentes, nisi ut nihil ageretur: sed Domino praesidente, et causam suam agente, ventum est quo noluerunt. Dicta causa atque definita est. Sed si omnia gesta vobis legere velimus: quanquam praesentibus vobis fratrem et coepiscopum meum Deuterium obstringo, ut quemadmodum fit apud Carthaginem, apud Thagastem, apud Constantinam, apud Hipponem, apud omnes diligentes Ecclesias, sic etiam deinceps facere non pigrescat; ut annis omnibus per jejuniorum dies, id est, Quadragesima ante Pascha, quando vobis maxime jejunantibus plus vacat audire, eadem gesta Collationis per annos singulos, universa a capite in finem ex ordine recitentur: tamen ut dicere coeperam, quia non omnia vobis modo legere possumus, dignamini prius audire ante Collationem quas litteras dederimus ad Cognitorem, ubi promissimus, vel quemadmodum suscipi vellemus, si victi fuissetis, vel quemadmodum eos susciperemus, si vinceremus, ut videretur non in contentione, sed in humilitate esse victoria.

5. Alypius episcopus Ecclesiae catholicae epistolam recitavit: *Honorabili ac dilectissimo filio, viro clarissimo et spectabili, tribuno et notario Marcellino, Aurelius, Silvanus, et universi episcopi catholici. Edicto Spectabilitatis tuae, quo nostrae Collationis tranquillitati quietique servandae, et veritati manifestandae ac muniendae consultum est, in omnibus nos consentire, sicut admonere dignatus es, per has litteras intimamus* (b). *Illo etiam, veritate confisi, nos vinculo conditionis obstringimus, ut si nobis hi cum quibus agimus demonstrare potuerint, cum secundum Dei promissa populi christiani usquequaque crescendo jam magnam partem orbis im-*

(a) Adi Possidium in Augustini vita, cap. 14.

(b) Quaedam hic minime ad propositum necessaria silentio praeteriit Alypius. Hanc ipsam epistolam totam, et exactis Collationis redintegratam, inter Augustinianas retulimus ordine 128.

plevissent, et in cæteram dilatarentur implendam, subito Ecclesiam Christi nescio quorum, quos isti accusant, peccatorum perisse contagione, et in sola remansisse parte Donati: si hoc, ut dictum est, demonstrare potuerint, nullos apud eos honores episcopatus requireremus, sed eorum sequemur pro sola æterna salute consilium, quibus tanti gratiam beneficii pro cognita veritate debimus. Si autem nos potius valuerimus ostendere Ecclesiam Christi omnium, non solum Africanarum, verum etiam transmarinarum provinciarum, multarumque gentium spatia feracissima populorum copia jam tenentem; et sicut scriptum est, toto mundo fructificantem atque crescentem, nullorum hominum sibi commixtorum peccatis perire potuisse: si denique ipsorum, quos tunc accusare voluerunt potius, quam convincere valuerunt, questionem definitam¹, quamvis non in eis Ecclesie causa consistat, et Cæcilianum innocentem, illos autem violentos et calumniosos esse iudicatos ab eo imperatore, ad cuius examen criminationes suas ultro accusando miserunt: postremo, si quidquid de peccatis quorumlibet hominum dixerint, vel humanis documentis, vel divinis probaverimus, aut eorum innocentiam falsis criminibus appetitam, aut Christi Ecclesiam, cujus communioni cohærenus, nullis eorum delictis esse destructam; sic ejus nobiscum teneant unitatem, ut non solum viam salutis inveniant, sed nec honorem episcopatus amittant. Neque enim in eis divinæ Sacramenta veritatis; sed commenta humani detestamur erroris: quibus sublatis, fraternum pectus complectemur christiana nobis charitate junctum, quod nunc dolemus dissensione diabolica separatum. Poterit quippe unusquisque nostrum honoris sibi socio copulato vicissim sedere eminentius, sicut peregrino episcopo juxta considente collega. Hoc cum alternis basilicis utrinque conceditur, utroque alterum cum honore mutuo præveniente²: quia ubi præceptio charitatis dilataverit corda, possessio pacis non fit angusta: ut uno eorum defuncto, deinceps jam singulis singuli pristino more succedant. Nec novum aliquid fiet: nam hoc ex ipsius separationis exordio, in eis qui damnato nefariæ discissionis errore unitatis dulcedinem vel sero sapuerunt; catholica dilectio custodivit. Aut si forte populi christiani singulis delectantur episcopis, et duorum consortium inusitata rerum facie tolerare non possunt, utrique de medio discedamus; et ecclesiis singulis, damnata schismatis causa, in unitate pacifica constitutis, ab his qui singuli in ecclesiis singulis inveniuntur unitate facta per loca necessaria singuli constituentur episcopi(a).

6. Et cum legeret, Augustinus episcopus dixit: Dicam Charitati vestræ, et commemorem rem dulcissimam et suavissimam, quam Domino adjuvante sumus experti. Cum ante ipsam Collationem inter nos aliqui fratres de hac re colloqueremur, quia pro pace Christi episcopi debent esse, aut debent non esse; quod vobis fatendum est, circumspicentes omnes

¹ In epist. 128, questionem demonstraverimus esse finitam.

² In eadem epistola, uterque ab alterutro honore mutuo prævenitur.

(a) Vide, supra Brevic. Collat. die 1, cap. 5.

fratres et coepiscopos nostros, non facile nobis occurrerent qui hoc vellent suscipere, et de hac humilitate Domino sacrificare. Dicebamus, ut fieri solet, ille potest, ille non potest; ille consentit hoc, ille non tolerat; loquentes magis pro suspicionibus nostris, qui corda illorum videre minime poteramus. Quando autem ventum est ut hoc palam fieret, in concilio universorum tam frequenti penè trecentorum episcoporum, sic placuit omnibus, sic exarserunt omnes, ut parati essent episcopatum pro Christi unitate deponere, et non perdere, sed Deo tutius commendare. Duo ibi vix inventi sunt, quibus displiceret: unus annosus senex, qui hoc etiam dicere liberius ausus est, aliter voluntatem suam tacito vultu significavit. Sed posteaquam illum senem liberius hoc dicentem, obruit omnium fraternæ correptione, illo mutante sententiam, vultum etiam ille mutavit. Audite ergo quibus modis etiam ipsa exhortatio facta est, propter illum qui ait: Qui se humiliat, exaltabitur (Luc. xviii, 14).

7. Item legit: Quid enim dubitemus Redemptori nostro sacrificium istius humilitatis offerre? An vero ille de cælis in humana membra descendit, ut membra ejus essemus; et nos, ne ipsa ejus membra crudeli divisione lanientur, de cathedris descendere formidamus? Propter nos nihil sufficientius, quam christiani fideles et obedientes sumus: hoc ergo semper simus. Episcopi autem propter christianos populos ordinamur: quod ergo christianis populis ad christianam pacem prodest, hoc de nostro episcopatu faciamus. Augustinus episcopus dixit: Propter nos hoc debemus esse quod vos. Quid debes esse tu, cuicumque loquor vestrum? Christianus, fidelis, obediens: hoc tu propter te, hoc et ego propter me. Ergo quod tu propter te, et ego propter me, semper esse debemus. Quod autem sum propter te, sim, si tibi prodest: non sim, si tibi obest. Ecce quod dictum est: attendite. Item legit: Si servi utiles sumus, cur Domini æternis lucris pro nostris temporalibus sublimitatibus invidemus? Episcopalis dignitas fructuosior nobis erit, si gregem Christi deposita magis collegerit, quam retenta disperserit. Cumque recitaret, Augustinus episcopus dixit: Fratres mei, si Dominum cogitamus, locus iste altior, specula vinitoris est, non fastigium superbientis. Si cum volo retinere episcopatum meum, dispergo gregem Christi, quomodo est damnum gregis, honor pastoris? Item legit: Nam qua fronte in futuro sæculo promissum a Christo sperabimus honorem, si christianam in hoc sæculo noster honor impedit unitatem? Hæc propterea Præstantiæ tuæ scribenda curavimus; et ut per te innotescant omnibus postulamus; ut in adjutorio Domini Dei nostri, quo admonente ista promittimus, et quo adjuvante nos implere posse confidimus, etiam ante Collationem, si fieri potest, corda hominum vel infirma, vel dura, pia charitas aut sanet, aut edomet; ac sic jam pacificis mentibus non resistamus manifestissimæ veritati, et disputationem nostram vel præcedamus concordia, vel sequamur. Neque enim desperare debemus, si recolunt esse pacificos beatos, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur (Matth. v, 9), multo dignius et facilius eos velle ut pars Donati universo

orbi christiano reconcilietur, quam universus orbis christianus a parte Donati rebaptizetur : cum præsertim de Maximiani sacrilego et damnato schismate venientes, quos etiam terrenarum potestatum jussionibus insectando emendare curarunt, tanta diligentia quæsierunt, ut nec Baptismum ab eis datum rescindere auderent, et quosdam eorum damnatos sine ulla honoris diminutione susciperent, quosdam vero in illius discissionis societate impollutos esse censerent. Quorum inter se concordiam non invidemus : sed eos oportet advertere quam pie ramum a se fractum tanto studio radix catholica inquirat, si ramus ipse similiter a se parvum fragmen incisum sic colligere laboravit. Et alia manu. Optamus te, fili, in Domino bene valere.

8. Quo recitato Augustinus episcopus dixit : Audite, qui nescitis ; audite, obsecro vos. Deo gratias, quia ipso præsentem loquor. Causam istam Maximianistarum, quam volo modo vobis exponere, ubi omnium calumniarum suarum tanquam malarum mercium navem fregerunt : causam ergo istam Maximianistarum cum toties objecissemus in nostra Collatione, nihil adversus eam dicere potuerunt ; id est, adversus objectionem nostram toties insertam, toties repetitam toties eorum frontibus illisam, nihil omnino respondere potuerunt, quia quod responderent non invenerunt. Audite ergo illam diligenter. Ecce hic est, audit me : si mentior, redarguat, probare me compellat. Gesta quidem ipsa hic non sunt, sed ibi sit causa. Feramus quaslibet dilationes, ut ad documenta necessaria veniamus, si probavero quod dico. Si tamen inde dubitat, aut, quod absit, dubitare se fingit, quod pace ejus dixerim, non communicet, si non probavero. Si autem scit jam me verum dicere, et novit propterea respondere noluisse, quia quod responderet non potuit invenire ; rogo vos ut ipsi judicetis, quid sit tolerabilius in honore suo suscipere a se damnatum, an fratrem agnoscere non aliquando a se convictum. Intendite, obsecro, audite narrationem.

9. Maximianus quidam diaconus fuit Carthaginensis, in parte Donati ; sive merito superbiæ suæ, sive, ut ipsi putant, merito justitiæ suæ, offendit episcopum suum, id est, Primianum Carthaginensem ; sive inique, si superbus meliorem ; sive juste, si probus improbiorem. Excommunicatus est a Primiano, perrexit ad episcopos vicinos, concitavit invidiam Primiano, accusavit eum apud illos. Ventum est ad Carthaginem : voluerunt qui venerunt multi episcopi Donatistæ, ad se venire Primianum ; sicut voluerunt majores istorum ad se venire Cæcilianum. Factione cognita, noluit ad istos venire Primianus ; sicut ad illos noluit venire Cæcilianus. Damnatus est ab istis absens Primianus ; sicut ab illis damnatus est absens Cæcilianus. Qualem imaginem rerum voluit Deus ante oculos nostros recenti tempore ponere, quoniam nimis antiqua jam debebat oblivio. Damnatus est absens. Ab aliis episcopis partis Donati Primianus communioni est restitutus ; imò quia eum non deposuerunt, in sua sede firmatus est. Damnati sunt Maximianistæ ; sicut a peregrinis episcopis et transmarinis

absoluto Cæciliano meruit damnari Donatus. Damnatus est Maximianus cum duodecim ordinatoribus suis. Factio quidem ipsa plurimos continebat, centum erant fortassis episcopi. Sed ne major præcisio fieret, isti voluerunt paucis dejectis, multis imponere disciplinam. Damnarunt solos qui adfuerunt ordinationi Maximiani, quando contra episcopum suum illicite est elevatus episcopus. Cæteri in ipsa factione constituti, si redire ad Ecclesiam vellent, in suis permitterentur honoribus. Verbis quidem suis ostendebant eos foris esse ab Ecclesia : quem enim hortaris ut intret, foris est. Constituto ergo die, intra quem diem si redirent, eis nihil obsessent quæ adversus Primianum dicebantur, decreto Bagaiensi firmarunt. Damnatus est Maximianus cum duodecim. Cœpit agi, ut damnati de basilicis pellerentur. Interpellantur iudices, interpellantur proconsules, in iudicium allegatur episcopale Bagaiense concilium : dicuntur hæretici, demonstrantur damnati, impetrantur jussiones, auxilia congregantur, venit ad ejiciendos de basilicis homines damnatos, et in sua pertinacia constitutos. Illis condemnatis, populi qui favebant restiterunt : ubi non potuerunt, victi sunt ; in locum eorum qui victi sunt et expulsi, alii ordinati sunt. Ex quibus duos novimus, ut de cæteris taceamus, unum Felicianum, alterum Prætextatum Assuritanum. Quos post annos duos aut tres, per Optatum Gildonianum post multas illis illatas persecutiones judiciariis prosecutionibus et tota acrimonia potestatum in suis honoribus susceperunt. Post damnationem suam, post ejectionem, post persecutiones susceperunt illos in honoribus suis, adjunxerunt sibi socios atque collegas. Nam in loco unius ipsorum Prætextati Assuritani, alium jam ordinaverunt nomine Rogatum, qui modo catholicus est, cui exercitus istorum, id est, agmen Circumcellionum, linguam et manum præcidit. Illi autem qui per ipsum tempus quo illi damnati foris erant, ferme per triennium, baptizati sunt a damnatis, baptizati sunt foris ab Ecclesia istorum, sic sunt suscepti. Nemo dixit, Non habes Baptismum, quia foris es baptizatus. Et rebaptizatur qui venit de Epheso, de Smyrna, de Thessalonica, de cæteris Ecclesiis quas suo labore Apostoli plantaverunt, et ad quas legimus missas Apostolorum Epistolas, quas audimus in ecclesia recitari.

10. Sententiâ tenetur : et quantum audivimus, ab ipso fratre nostro, quem Deus faciat pacatum fratrem nostrum, ab isto Emerito est dictata sententiâ ubi illi damnati sunt. Legatur ipsa sententiâ ubi illi damnati sunt, et legatur sententiâ ubi Cæcilianum damnaverunt majores istorum ; et videamus qui rei peiores facti sunt, qui graviore sententiâ puniti, qui strepitu majore damnati. Ibi dixit : *Licet enim viperei seminis noxios partus venenati uteri alveus diu texerit, et concepti sceleris uda coagula in aspidum membra tardo se calore vaporaverint ; tamen conceptum virus evanescente umbraculo occultari non potuit. Nam etsi sero, publicum tamen facinus, et parricidium suum feta scelerum vota pepererunt. Quod ante prædictum est :*

« Parturiit injustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem » (Psal. vii, 15). Sed quoniam serenam jam fulget e nubilo, nec est confusa criminum silva cum ad pœnam designata sunt nomina : indulgentiæ enim antehac fuerat, dum clementiæ dimittimus lineam, invenit causa quos puniat. Et inter cætera : Loquamur, charissimi fratres, schismatis causas, quia jam non possumus tacere personas. Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ, Chore, et Abiron ministrum. Hæc verba sunt partis Donati in Maximianistas, isto ut audivimus dictante prolata. Scitis autem qui sint Dathan, Chore, et Abiron. Ipsi primo schisma fecerunt, quibus pœna usitata non suffecit, vivos aperta terra devoravit (Num. xvi, 32). Dathæ, Chore et Abiron ministrum, verba ipsius sunt de pacis gremio sententiæ fulmen excussit. Audite adhuc. Et quod adhuc eum, inquit, dehiscens terra non absorbit, ad majus judicium superis reservavit. Raptus enim pœnam sui compendio lucraverat funeris, usuras nunc gravioris colligit feneratoris, cum mortuus interest vivis. Verba sunt ipsius Maximianum damnantis, vel potius, ut ipse dicit, ore veridico, fulminantis. Et tamen collecti sunt aspides, viperæ, parricidæ; nec exsufflatur Baptismus quem dedit aspis, vipera, parricida. Audistis quantus ignis exarserit eloquentiæ, quando invenit fenum quod posset incendere. Frater Emerite, amplexus es fratrem tuum Felicianum, tui oris fulmine condemnatum : agnosce fratrem tuum Deuterium, tibi etiam genere sociatum.

11. Quotiescumque, fratres mei, causam istam Maximianistarum, quam sicut potui vobis exposui, eis cum in Collatione ageremus, objecimus, plus inde tacuit, quam modo in omnibus tacet. Non se occultent tergiversatoria, non defensione, sed fuga. Dicunt enim quod dilationem illis dederint, et intra dilationem illos suos susceperint. Hoc falsum est. Duodecim enim cum Maximiano damnati sunt; cæteri autem non aderant ordinationi ejus, quando ei manus imposita est : illis dilationem dederunt. Nam verba ipsius ista sunt. *Nec solum hunc, inquit, sceleris sui mors justa condemnat; trahit etiam ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii, de quibus scriptum est, « Venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os maledictione et amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum »* (Psal. viii, 5). *Nollemus quidem tanquam proprii corporis secare juncturam: sed quoniam tabescentis vulneris putredo pestifera plus habet in abscisione solaminis, quam in remissione medicaminis; inventa est causa salubrior, ne per cuncta membra pestilens irreperet virus, ut compendioso dolore natum decidat vulnus. Famosi ergo criminis reos: ecce*

nominat duodecim, inter quos et Felicianum et Prætextatum, sed nomina omnium mihi non occurrunt; et infert sic : *qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta sæculentia glutinarunt; sed et clericos aliquando Ecclesiæ Carthagini, qui dum facinori intersunt, illicito incestui præbuerunt lenocinium; Dei præsentis arbitrio, universalis concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. Eos autem quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus* (a). Volebant pumicare faciem suam, quia sacrilegis ignoscabant, et aperte schismaticis viam redeundi concedebant. Quid est hoc? Rogo, modo mihi dignetur exponere, quomodo eos sacrilegi surculi non polluere plantaria. Quare illis dilationem das, si nullam partem in Maximiani schismate habere potuerunt? Si autem socii sunt factionis, quamvis non fuerint præsentis ordinationi; quomodo illos non inquinat Maximianus, et totum orbem terrarum semel absens damnatus, tertium præsens absolutus inquinat Cæcilianus? Non inquinat Afer Afros, vivus vivos, notus notos, particeps socios; et Cæcilianus inquinat transmarinos, inquinat longe positos, inquinat non damnatos? Tecum sedit a te damnatus, et non te inquinat Felicianus? Ego illum non vidi, tu istum nosti: ego illum innocentem credo, tu istum nocentem damnasti. Aut si fateris innocentis te fuisse receptorem, fateris te innocentis fuisse damnatorem.

12. Et tamen, fratres mei, non invidemus concordie ipsorum: inter se suscitata odia diabolica finierunt; quomodo putant, in pacem redierunt. Sed hoc dico: si ramus fractus quæsit virgultum a se fractum; qua diligentia debet arbor ipsa quærere ramum ex se fractum? Ideo sudamus, ideo laboramus, ideo inter eorum arma et cruentas furias Circumcellionum periclitati sumus, et adhuc reliquias eorum qualicumque donata a Deo patientia toleramus, dum arbor quærit ramum, dum grex ex ovili Christi ovem perditam quærit. Si pastoralibus visceribus præditi sumus, per sepes et spinas nos coarctare debemus. Membris laceratis ovem quæramus, et pastori principique omnium cum lætitia reportemus (Luc. xv, 4-6). Multa diximus etiam fatigati, et tamen frater noster, propter quem ista dicimus vobis, et cui pariter dicimus, et pro quo tanta agimus, adhuc pertinax consistit. Constantem se putat fortitudo crudelis. Non adhuc de vana et falsa fortitudine gloriatur. Audiat Apostolum dicentem, *Virtus in infirmitate perficitur* (I Cor. xii, 9). Oremus pro illo. Unde scimus quid velit Deus? *Multæ cogitationes, sicut scriptum est, in corde viri; consilium autem Domini manet in æternum* (Prov. xix, 21).

(a) vide lib. 4 contra Crescon., nn. 2, 4, 5, 38.

IN LIBROS CONTRA GAUDENTIUM,

Vide lib. 2, cap. 59, Retractationum, tom. 1, col. 654, a verbis, Per idem tempus (a), usque ad verba, Thamugadensis episcopus.

M.

(a) Id est, circiter annum Christi 420. Nam ad hoc fere tempus, pertinent qui proxime ante recensiti sunt ab Augustino libri, De Anima et ejus Origine, De adulterinis conjugiiis, Contra Adversarium Legis et Prophetarum. Dulcitio tribuno eadem occasione scripta est epistola nunc 204.